

سومین همایش ملی
بانوکمپوزیت
بزرگداشت حضرت خدیجه

۳۰ دی ماه ۱۴۰۰ ، استان یزد

ISC
Islamic World Science Citation Center

CIVILICA

SID

مقام حضرت خدیجه (س) در منابع اسلامی

مریم وفادار^۱فاطمه احمدی^۲

چکیده

حضرت خدیجه (س) نخستین بانویی است که به پیامبر اسلام ایمان آورد و مایه آرامش، تسکین قلب و تأیید و تصدیق‌کننده پیامبر اکرم (ص) شدند. ایشان، مادر اهل ایمان و ام المؤمنین بودند که همه اموال و دارایی‌های خود حتی هستی‌شان را در راه خدا و رسولش بذل کردند. این بانوی بزرگوار از چنان مقام و جایگاه والایی برخوردار بودند که خداوند در آیات قرآن از جمله آیه ۴۲ آل عمران، ۱۳۲ طه و... به جایگاه ایشان اشاره کرده است. مقام ویژه این بانوی با عظمت نه تنها در آیات بلکه در روایات، ادعیه، زیارت‌نامه‌ها، خطبات و حتی منابع اهل سنت نیز نمودار شده است. اهداف مدنظر از این پژوهش هم‌راستا با خرسندسازی پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت ایشان است؛ چراکه آن‌ها یاد و نام این بانو را همواره می‌پسندیدند. از سویی بیان فضائل و مقامات خدیجه (س)، می‌تواند راهگشای کل جامعه اسلامی باشد و الگوی زیبایی برای جامعه ایمانی قرار گیرد؛ چراکه بنابر شهادت پیامبر اکرم (ص)، خدیجه (س) از کامل‌ترین زنان و بهترین الگویی است که فضائل و مقامات او به حد کمال رسیده است. این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی به رشته تحریر درآمده است.

واژگان کلیدی: حضرت خدیجه (س)، منابع اسلامی، منابع اهل سنت.

^۱. هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه، نمایندگی خراسان، vafadarm@gmail.com

^۲. دانشجوی دکتری، جامعه المصطفی العالمیه، نمایندگی خراسان، a_saheri@yahoo.com

مقدمه

حضرت خدیجه (س) بانویی خردمند، شرافتمند و دوران‌دیش بودند و از نظر نسب از زنان قریش برتری داشتند تا جایی که بزرگان قریش خواهان ازدواج با او بودند. ایشان پس از علی بن ابی طالب (ع) نخستین کسی بودند اسلام آوردند. باتوجه به گره عمیق حضرت خدیجه (س) با اسلام و نقش بسزای ایشان در ثبات و استواری اسلام، بی شک در منابع و مصادر اسلام آگاهی هایی در رابطه با ایشان وجود دارد که جستجو و دستیابی به آن‌ها می‌تواند جایگاه والا و مقام این شخصیت بزرگوار را برای انسان نمایان کند. لذا جهت ارائه الگویی ناب برای تمام جامعه اسلامی به بررسی شخصیت و مقام ایشان پرداخته تا بدین وسیله سرمشقی والا در تمام ابعاد اجتماعی و اخلاقی برای تمام زنان دختران و بلکه تمام افراد جامعه باشد و بتوان به وسیله الگو گیری از این نمونه ایثار زندگی را هم دوش با همسران به سوی آبادانی سوق داد و با انصراف از توقعات بی جا از تلخی زندگی به کام همسران خود بکاهند. امید است که سرلوحه قرار دادن چنین شخصیت هایی بر صبر و استقامت ما بیافزاید و روز به روز تعهد ما نسبت دینمان را افزون کند.

لذا در این مقاله بر آن شدیم تا به برخی سوالات مانند اینکه مقام حضرت خدیجه (س) در آیات چیست؟ جایگاه ایشان از دیدگاه اهل بیت و در منابع اهل سنت چگونه است؟ آیا در ادعیه زیارات و خطبات به جایگاه این بانو اشاره شده است؟ و... پاسخ دهیم.

● مفهوم شناسی

الف) حضرت خدیجه (س)

خدیجه (س) دختر خویلد بن أسد بن عبدالعزی بن قصی القرشیه الاسدیة است. (ابن اثیر، بی تا، ج ۲، ص ۱۹۶) او کنیه اش ام هند بود (ابن الجوزی، بی تا، ج ۳، ص ۱۸) ایشان در حدود سه یا چهار دهه قبل از آغاز بعثت پیامبر اسلام (ص) در مکه متولد شدند و در همان جا، در خانه پدرش که از بزرگان مورد احترام قومش و هم پیمان با بنی عبدالدار بن قصی بود، پرورش یافتند (ابن سعد، بی تا، ج ۸، ص ۱۷) براساس منابع تاریخی در رابطه با شخصیت حضرت خدیجه (س) قبل از اسلام، گزارش خاصی ارائه نشده است. بنابر همین منابع، ایشان فردی ثروتمند بودند و تجارت می‌کردند و سرمایه خود را جهت تجارت به کار می‌گرفتند. (ابن کثیر، بی تا، ج ۲، ص ۳۵۸) خدیجه (س) در سال ۶۸ قبل از هجرت در مکه متولد شدند. یکی از القاب ایشان در زمان جاهلیت «الطاهره» و «سیده قریش» بود. بر اساس عقاید شیعه و برخی از مسلمانان و تاریخ نویسان اسلامی، خدیجه

عزیزترین زن پیامبر بودند. عایشه نیز از محمد(ص) نقل کرده که او خدیجه را بهترین زنان خود می دانستند. (احمد بن حنبل، ۱۴۱۶ه، ج ۳، ص ۱۹۴)

ب) منابع اسلامی

دین مبین اسلام از ادیان توحیدی است که دارای دو منبع اصلی به نام کتاب (قرآن)، سنت (احادیث)، می باشد. به عنوان نمونه قرآن کتاب آسمانی است که در واقع منبع قانون گذاری در اسلام می باشد که همه مسلمانان آن را منبع تمام قوانین و کلام خدا می پندارند. این کتاب آسمانی در طول مدت ۲۳ سال بر حسب مقتضیات زمان و نیاز جامعه از طریق وحی بر پیامبر اکرم(ص) نازل گردید و به مرور زمان در زمان حیات پیامبر به همان ترتیب تنظیم و تدوین شد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۱۰-۹)

سنت نیز به عنوان دومین منبع قانون گذاری در اسلام به شمار می آید که فقها با مراجعه به آن احکام الهی را استنباط و استخراج می نمایند. سنت براساس نص صریح قرآن کریم لازم الاتباع نیز می باشد. (سوره حشر، آیه ۷)

ج) منابع اهل سنت

مهم ترین منابع دینی پس از قرآن کریم نزد اهل سنت صحاح سته یا کتاب های صحیح شش گانه که مهم ترین کتب نزد اهل سنت هستند. این کتب عبارت اند از صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن ابن ماجه، سنن ابوداود، سنن نسائی، سنن ترمذی. در میان این منابع دو کتاب دیگر هستند که به عنوان منابع اولیه به حساب می آیند، یکی موطا مالک و دیگری مسند احمد بن حنبل می باشد. به این ترتیب می توان گفت مهم ترین منابع اهل سنت که به آن استناد می کنند منابع هشت گانه است. (معارف، ۱۳۹۵، ص ۱۲۰)

● بررسی شخصیت حضرت خدیجه(س)

حضرت خدیجه(س) نه تنها در زمان ظهور اسلام بلکه در دوره جاهلیت و نبود انسانیت نیز در زمره برترین زنان صاحب کمال عصر خویش بوده اند. این برتری و شرافت ایشان تنها ناشی از اصالت و نجابت های خانوادگی ایشان نیست، بلکه صفات و اخلاقیات نیک و پسندیده ای در ایشان وجود داشته که زبان زد خاص و عام بوده اند. کما اینکه حتی پیش از ازدواج ایشان با پیامبر اکرم(ص) نیز با القابی چون: «طاهره»، «کبری»، «مبارکه»، «ملکه بطحا»، «سیده قریش»، «بانوی بانوان قریش»، در میان مردم شهرت یافته اند. هر کدام از این القاب خود بیانگر مقام و شخصیت والای ایشان در آن دوران می باشد. در ادامه به بررسی برخی از این القاب می پردازیم. (فرحزاد، ۱۳۹۹، ص ۴۰)

الف) طاهره قریش: یکی از القابی که حضرت خدیجه (س) به آن شهرت داشتند، لقب "طاهره قریش" بود که نشان دهنده مقام عفت و فضایل والای ایشان در میان اعراب جاهلی بود. طاهره از ریشه طهر گرفته شده و به معنای عاری از عیب و نقص، پاکیزه هم پاکیزگی اخلاقی و هم پاکیزگی جسمی، می باشد. (ابن منظور، ۱۴۱۴ه، ج ۴، ص ۵۰۴)

ب) کبری: کبری لقب دیگری است که حضرت خدیجه (س) به دلیل شان و جایگاه رفیعشان ملقب به آن بودند. پیامبر اکرم (ص) نیز حضرت خدیجه را با لقب کبری می خواندند. (عمادالدین طبری، ۱۳۸۳، ص ۱۱۵) در زیارت نامه ها و ادعیه ائمه (ع) نیز از این بانو با نام خدیجه الکبری نام برده شده است. (حرز امام زین العابدین (ع)، زیارت هفتم زیارت وارث، دومین زیارت نیمه رجب و زیارت امام حسین (ع) در روز عرفه)

در کنار این القاب حضرت ویژگی های شخصیتی خاص دیگری دارند از قبیل:

_ خردورزی: اساساً در جامعه جاهلی زن از دستیابی به علوم و دانش ها محروم بوده و حضرت خدیجه (س) تنها زنی بود که برخلاف سایر زنان جامعه از هوش، ذکاوت و درایت خاصی برخوردار بودند. کماینکه در توصیف این بانوی با عظمت آمده است: "وَ كَانَتْ خَدِيجَةً امْرَأَةً حَازِمَةً لَبِيبَةً شَرِيفَةً؛ خدیجه بانویی دوراندیش، خردمند و خرد ورز و با شرافت بود". (اربلی، بی تا، ج ۱، ص ۴۸۰)

_ شجاعت: از دیگر ویژگی های شخصیتی این بانوی بزرگوار شجاعت ایشان بود. نمونه ای از شجاعت ایشان را می توان در شهامت ایشان در شکستن آداب و رسوم خرافی آن روزگار جاهلیت بدست آورد. حضرت از طریق انتخاب استقلال آزادی و استقلال در کنار آراستن خود به تقوا و پاکدامنی، آداب و رسوم خرافی را درهم شکستند. نمونه دیگر این شجاعت، شهامت ایشان در اداره شبکه اقتصادی است. در آن دوران جاهلیت که زن جایگاهی نداشت و محروم از حقوق انسانی بود حضرت خدیجه (س) بزرگ ترین و موفق ترین شبکه اقتصادی را راه اندازی و مدیریت نمودند. (فرحزاد، ۱۳۹۹، ص ۳۱)

● حضرت خدیجه (س) در آینه قرآن کریم

قرآن کریم علاوه بر معرفی برخی از مردان به عنوان الگوی جامعه و افراد، برخی از زنان شایسته و وارسته را نیز به عنوان الگو و نمونه معرفی می نماید. به طور مثال در آیات ۱۲_۱۱ سوره تحریم زنان بزرگ عالم را نه تنها به عنوان الگوی زنان بلکه به عنوان الگوی کل جامعه می پندارد.

در این میان جایگاه و مقامات حضرت خدیجه (س) به عنوان یکی از چهار بانوی برتر عالم در قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته است به برخی از این موارد اشاره می شود.

الف) آیه ۴۲ سوره آل عمران

خداوند متعال در آیه ۴۲ سوره آل عمران می‌فرماید: "وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ و (به یاد آورید) هنگامی را که فرشتگان گفتند: «ای مریم! خدا تو را برگزیده و پاک ساخته؛ و بر تمام زنان جهان، برتری داده است»."

با وجود اینکه در این آیه مخاطب کمال و پاکی حضرت مریم (س) است اما مفسران در تفاسیری مختلفی ذیل تفسیر آیه به حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله اشاره نموده اند: "خیر نسائها مریم بنت عمران و خدیجه بنت خویلد؛ بهترین زنان مریم دختر عمران و خدیجه دختر خویلد هستند. (ابن کثیر، ۱۴۱۹ه، ج ۲، ص ۳۴) لذا می‌توان دریافت که مصداق دیگر این آیه حضرت خدیجه (س) می‌باشند.

ب) آیه ۱۳۲ سوره طه

"وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا؛ خانواده خود را به نماز فرمان ده؛ و بر انجام آن شکیبا باش!"

باتوجه به اینکه سوره طه از سوره هایی است که در اوایل بعثت پیامبر اکرم (ص) نازل شده و در آن زمان نیز اهل بیت و اعضای خانواده رسول خدا شامل حضرت خدیجه (س) که همسر ایشان بودند و علی (ع) که تحت سرپرستی ایشان بودند، می‌شد. لذا این آیه خطاب به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "خانواده خود را به نماز فرمان ده؛ و بر انجام آن شکیبا باش" و خاصه منظور از خانواده حضرت خدیجه و علی (ع) بوده که در گام نخست آن‌ها ملزم به پیاداشتن نماز شدند که این خود نشان از جایگاه، مقام ویژه و فضیلت آن بزرگواران می‌باشد. (همدانی، ۱۳۸۰، ج ۱۰، ص ۵۳۴)

ج) آیه ۷۴ سوره فرقان

"وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا؛ و کسانی که می‌گویند: پروردگارا! از همسران و فرزندانمان مایه روشنی چشم ما قرارده، و ما را برای پرهیزگاران پیشوا گردان!"

در تفسیر این آیه آمده است محمدبن عباس از ابی سعید خدری نقل می‌کند پیامبر اکرم (ص) فرمودند که: "از جبرئیل پرسیدم که منظور از ازواجنا و ذریاتنا کیست؟ گفت: خدیجه و فاطمه (س). و منظور از قُرَّةَ أَعْيُنٍ حسن و حسین (ع) است و منظور از وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا نیز امام علی (ع) می‌باشد. (بروجردی، بی تا، ج ۵، ص ۵۵)

د) آیه ۲۱۴ سوره شعراء

"وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ؛ و خویشاوندان نزدیکت را انداز کن".

پیامبر اسلام (ص) در اولین مرحله از دعوت به توحید اقدام به دعوت خویشان و نزدیکان خود نمودند. در میان خویشان و نزدیکان پیامبر نزدیک ترین خویشان نسبی امیرالمومنین علی (ع) بودند و نزدیکتر خویشان ایشان براساس رابطه سببی حضرت خدیجه (س) هستند. این دعوت به دین که در درجه اول شامل علی (ع) و خدیجه (س) می شود خود گواه وجود فضیلتی بزرگ در این انسان های والا می باشد. (همان، ج ۱۲، ص ۹۹)

● جایگاه و مقام حضرت خدیجه (س) در روایات

در روایات نیز در منابع مختلف به جایگاه و مقام والای حضرت خدیجه (س) اشاره شده است، که می توان به برخی از مهمترین این موارد اشاره نمود.

۱- روایات بیانگر مقام ایشان در پیشگاه خداوند

خداوند متعال بارها و به طرق مختلف به جایگاه و مقام حضرت خدیجه (س) اشاره نموده است.

الف) سلام ویژه خداوند

از جمله این مواردی که بیانگر مقام آن حضرت است، جاهایی است که خداوند سلام خاص و ویژه خود را از طریق جبرئیل به ایشان ابلاغ می نمود.

از زراره نقل شده است که: "عَنْ زُرَّارَةَ وَحَمْرَانَ بْنِ أَعْيُنٍ وَمُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ۷، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخَدْرِيُّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِنَّ جِبْرِئِيلَ أَتَانِي لَيْلَةً أُسْرِي بِي فَحِينَ رَجَعْتُ قُلْتُ: يَا جِبْرِئِيلُ هَلْ لَكَ مِنْ حَاجَةٍ؟ قَالَ: حَاجَتِي أَنْ تَقْرَأَ عَلَيَّ خَدِيجَةَ مِنَ اللَّهِ وَمِنِّي السَّلَامُ وَحَدَّثَنَا عِنْدَ ذَلِكَ أَنَّهَا قَالَتْ حِينَ لَقِيَهَا نَبِيُّ اللَّهِ فَقَالَ الَّذِي قَالَ جِبْرِئِيلُ فَقَالَتْ: إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ وَمِنْهُ السَّلَامُ وَإِلَيْهِ السَّلَامُ وَعَلَى جِبْرِئِيلَ السَّلَامُ؛ امام باقر (عَلَيْهِ السَّلَامُ) به زراره و حمران و محمد بن مسلم چنین روایت کرد که ابو سعید خدری نقل کرد که رسول خدا فرمود: آن شبی که در معراج بودم، به هنگام بازگشت جبرئیل نزد من آمد. به جبرئیل گفتم: ای جبرئیل! آیا حاجتی داری؟ پاسخ داد: حاجت من این است که از طرف خدا و من به خدیجه سلام برسانی. و نقل کرد که: چون رسول خدا پیغام جبرئیل را به خدیجه رسانید، خدیجه پاسخ داد: همانا خدا سلام است و سلام [و سلامتی] از او است و سلام به سوی او است و بر جبرئیل سلام باد". (مجلسی، ۱۴۰۳ ه، ج ۱۶، ص ۷)

اما این سلام سفارشی جبرئیل علاوه بر روایات شیعه در روایات اهل سنت نیز به چشم می خورد. ابوهریره نقل کرده: "أَتَى جِبْرِئِيلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْكَ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ

أَوْ شَرَابٌ، فَإِذَا هِيَ أُنْتُكَ، فَأَقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا عَزَّ وَجَلَّ، وَمِنِّي سِلَامٌ؛ جبرئیل نزد پیامبر آمد و گفت: خدیجه همراه با ظرفی سر پوشیده که در آن خورشید یا غذا یا نوشیدنی است نزد تو می‌آید، پس هر گاه آمد، سلام پروردگارش و سلام من را به محضر او برسان". (قشیری نیشابوری، بی تا، ج ۴، ص ۱۸۸۷)

ب) فرستادگان خاص الهی در خدمت ایشان

به راستی هر آن کس که در مسیر الهی حرکت کند هرگز خداوند متعال او را رها نخواهد کرد. مصداق این لطف الهی در سرگذشت حضرت خدیجه (س) به چشم می‌خورد. در روایتی آمده است: "... علی ذلک إلی أن حضرت ولادتها فوجهت إلی نساء قریش وبنی هاشم أن تعالین لتلین منی ماتلی النساء من النساء فأرسلن إلیها : أنت عصیتنا ولم تقبلی قولنا وتزوجت محمدا یتیم أبی طالب فقیرا لامال له فلسنا نجی ولا نلی من أمرک شیئا فاغتمت خدیجه لذلک فبینا هی کذلک إذ دخل علیها أربع نسوة سمر طوال کأنهن من نساء بنی هاشم ففزعت منهن لما رأتهن فقالت إحداهن : لا تحزنی یا خدیجه فانا رسل ربک إلیک ونحن أخواتک أنا ساره وهذه آسیه بنت مزاحم وهی رفیقته فی الجنه وهذه مریم بنت عمران وهذه کلثم اخت موسی بن عمران بعثنا الله إلیک لنلی ما تلی النساء من النساء...؛...هنگامی که وضع حمل آن بانو نزدیک گشت، به زنان قریش و بنی هاشم پیغام داد که مرا در این امر یاری نمایید، ولی آنان پاسخ دادند: ای خدیجه! چون تو در ازدواجت از سخنان ما سرپیچی نمودی، و محمد یتیم را به همسری برگزیدی، ما نیز تو را یاری نمی‌کنیم. خدیجه از این جواب سخت غمگین گشت. در این هنگام چهار زن همانند زنان بنی هاشم وارد شدند؛ در حالی که خدیجه از دیدن آنان هراسان بود. یکی از آن چهار زن به خدیجه گفت: غمگین مباش، پروردگارت ما را برای یاری تو فرستاده است. ما خواهران و یاوران تو هستیم. من ساره هستم، این آسیه، دختر مزاحم رفیق بهشتی تو است و این هم مریم، دختر عمران است و این یکی کلثوم، خواهر موسی بن عمران است. خدا ما را برای کمک به تو فرستاده است تا یاور و پرستار تو باشیم...". (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳، ص ۲-۳)

ج) جایگاه حضرت خدیجه (س) در بهشت

تا قبل از رحلت حضرت، خداوند متعال در مواضع مختلف توسط پیامبر اکرم (ص) از جایگاه ایشان در بهشت خبر داده بودند. یکی از آن موارد جایی است ابن عباس نقل شده که رسول خدا (ص) فرمودند: "أَفْضَلُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ وَمَرْيَمُ ابْنَتَ عِمْرَانَ وَأَسِيَّةُ بِنْتُ مَزَاحِمٍ؛ بهترین زنان بهشت اینان اند: خدیجه دختر خویلد، فاطمه دختر محمد و مریم دختر عمران و آسیه دختر مزاحم، همسر فرعون". (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۹، ص ۳۴۵)

۳- مقام حضرت خدیجه (س) در ادعیه، زیارات و خطبات

از بررسی ادعیه، زیارات و خطبات می‌توان به جایگاه و مقام والای حضرت خدیجه (س) پی برد. به طور مثال در یکی از زیارت نامه‌های رسول خدا (ص) چنین آمده: "...السلام علی أزواجک طاهرات الخیرات امهات المؤمنین خصوصاً الصدیقه الطاهره الزکیه الراضیه المرضیه خدیجه الکبری أم المؤمنین...؛ سلام بر همسران پاک و نیک تو، مادران مؤمنان، به خصوص سلام بر بانوی راستین و پاک و پاکیزه، خشنود و پسندیده، خدیجه بانوی بزرگ، مادر مؤمنان...". (محدث قمی، زیارت حضرت رسول از بعید) به عبارتی ائمه معصومین (ع) زمانی که می‌خواستند مادر و یا آباء طاهرین خود را زیارت کنند، سلام و درودی خدمت حضرت خدیجه (س) تقدیم می‌نمودند.

در فرازی از یکی از زیارت نامه‌های حضرت خدیجه (س) آمده است: "السَّلَامُ عَلٰی خَدِیجَةَ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ سلام بر خدیجه سرور زنان جهانیان". (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۲، ص ۲۷۲)

در شرح نهج البلاغه نیز آمده است که عبدالله بن زبیر در عین دشمنی با خاندان رسالت در گفت و گویی که با ابن عباس داشته به حضرت خدیجه به عنوان عمه اش افتخار کرده است و گفته: "أَلَسْتَ تَعْلَمُ... أَنَّ عَمَّتِي خَدِیجَةَ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ؛ آیا نمی دانی که عمه‌ام خدیجه سرور بانوان جهان‌ها است؟". (ابن ابی الحدید، بی تا، ج ۹، ص ۳۲۵)

اهل بیت (ع) در خطبه‌های خویش نیز همواره به وجود حضرت خدیجه (س) افتخار میکردند. به طور مثال امام سجاد (ع) در خطبه‌ای که در شام ایراد کردند فرمودند: "...أنا ابن من علا فاستعلی فجاز سدره المنتهی وکان من ربه کقاب قَوْسَیْنِ أَوْ أُذُنِي أَنَا ابن من صلی بملائکة السماء مثنی مثنی أَنَا ابن من أسرى به مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى أَنَا ابن علی المرتضی أَنَا ابن فاطمة الزهراء أَنَا ابن خدیجه الکبری...". (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۵، ص ۱۷۴)

امام حسن مجتبی (ع) نیز به عنوان نوه پیامبر اکرم (ص) و حضرت خدیجه (س) همواره به وجود این بانوی گرامی افتخار می‌کردند. امام حسن (ع) هنگام بدگویی معاویه ستمگر از پیامبر اسلام و زمانی که امام حسین (ع) بر پاسخ دهی برآمدند ایشان را بازداشتند و فرمودند: "ایها الذاکر علیا، انا الحسن وابی علی وانت معاویة وابوک صخر وامی فاطمة وامک هند وجدی رسول الله صلی الله علیه وآله وجدک حرب وجدتی خدیجه وجدتک قتیلہ، فلعن الله احملا ذکرا، وَاَلَامَنَا حَسْبًا وَشَرْنَا قَدَمًا. واقدمنا کفرا ونفاقاً؛ ای که از علی بد می‌گویی، من حسنم و پدرم علی است و تو معاویة‌ای و پدرت صخر، و مادر من فاطمه است و مادر تو هند، و جد من رسول الله

است و جد تو حرب، و جدۀ من خدیجه است و جدۀ تو قتيله. پس لعنت خدا بر هر کدام از ما که ناقابل تر است و تباری پلیدتر دارد و پیشینه‌ای بدتر و کفر و نفاقى دیرین تر". (اصفهانى، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۴۶)

۴- جایگاه حضرت خدیجه (س) در منابع اهل سنت

در منابع اهل سنت نیز به جایگاه و مقام این بانوی نمونه اشاره شده است. به طور مثال در تفسیر کشاف در روایتی آمده است: "عن النبی صلی الله علیه وسلم: کمل من الرجال کثیر، ولم یکمل من النساء إلا أربع: آسیه بنت مزاحم امرأة فرعون، و مریم ابنة عمران، و خدیجة بنت خویلد، و فاطمة بنت محمد؛ از مردان گروه زیادی به کمال رسیدند، ولی از میان زنان جز چهار زن کسی به مرحله کمال نرسید: مریم، و آسیه همسر فرعون، و خدیجه دختر خویلد، و فاطمه دختر محمد". (تفسیر الکشاف، ۱۴۰۷ه، ج ۴، ص ۵۷۳)

از ابوهریره در صحیح مسلم نیز نقل شده که جبرئیل به پیامبر عرضه داشت: "یا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أُتَتْكَ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَأَقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا عَزَّ وَجَلَّ وَمَنِي وَبَشْرَهَا بَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مَنْ قَصَبَ لَهَا صَحَبَ فِيهِ وَ لَا نَصَبَ؛ حضرت خدیجه دارد می‌آید پیش تو ظرفی از غذا و آب می‌آورد وقتی حضرت خدیجه آمد از طرف خدای عالم به او سلام برسان از من جبرئیل هم به او سلام برسان و بشارت بده به حضرت خدیجه که خدای عالم خانه‌ای در بهشت برای او از تارهای طلا در نظر گرفته که در آنجا نه اضطراب و خستگی وجود دارد و نه زوال نعمت". (قشیری، بی‌تا، ج ۴، ص ۱۸۸۷)

همچنین اهل سنت من جمله احمد بن حنبل در مدح حضرت خدیجه (س) آورده اند که از انس بن مالک از رسول خدا (ص) روایت شده است که فرمودند: "أفضل نساء أهل الجنة خدیجة بنت خویلد، و فاطمة بنت محمد، و آسیه بنت مزاحم امرأة فرعون، و مریم ابنة عمران". (احمد بن حنبل، ۱۴۱۶ه، ج ۳، ص ۱۹۴) انسان آگاه با تأمل در شخصیت حضرت می‌تواند دریابد که ایشان از جهات متعددی نسبت به مریم و آسیه برتری دارد. از جمله این فضایل بذل مال، علم، عبادت، معرفت، صبر و شکیبایی، حضانت اولاد، تدبیر منزل و حسن التبعل می‌باشد، که البته همه این فضایل ملاک فضل زنان است. البته باید گفت که آن مقدمات و زمینه‌هایی که برای حضرت خدیجه (س) فراهم بود برای آسیه و مریم فراهم نبود. (محلّاتی، ۱۳۲۹، ص ۲۰۳)

اهل سنت در فضایل عایشه مطالب زیادی را نقل نموده اند، اما همان طور که دیده می‌شود ایشان حضرت خدیجه را به عایشه فضیلت داده اند و خود عایشه در مناقب حضرت روایت‌هایی نقل کرده است، که برخی از آن‌ها در گذشته بیان شد. (همان، ص ۲۰۸)

احمد بن ابی یعقوب در کتاب تاریخ خود که جزو قدیمی ترین کتب تاریخی قدیمی است نقل می کند که: "توفیت خدیجه بنت خویلد فی شهر رمضان قبل الهجرة بثلاث سنین، و لها خمس و ستون سنه، و دخل علیها رسول الله و هی تجود بنفسها، فقال أن الله زوجنیک فی الجنة و زوجنی مریم بنت عمران و آسیه بنت مزاحم و کلثوم أخت موسی؛ رسول خدا(ص) بر خدیجه در حالی که در سكرات مرگ بود فرمودای خدیجه ضراء خود را در بهشت از من سلام برسانی عرض کرد ضراء من چه کسان باشند. فرمود زنان بهشتی من آسیه و مریم بنت عمران و کلثوم خواهر موسی بن عمران و خدیجه بنت خویلد خدای متعال آنها را به من تزویج کرده است". (یعقوبی، بی تا، ج ۲، ص ۳۵)

نتیجه گیری

حضرت خدیجه (س) به عنوان شخصیتی بی نظیر در جامعه ایمانی هم به عنوان همسر پیامبر اکرم (ص) در نقش همسری و هم به عنوان اولین زن مسلمان آن دوران نقش بسزایی در پیشبرد اسلام و اهداف آن داشتند. این بانوی بزرگوار به گواه اسناد و مدارک و منابع اسلامی دارای مقامات ویژه ای میباشند. لذا از آنجا که اصولاً کمتر از ایشان یاد می شود و باتوجه به حق بزرگی که ایشان بر همه مسلمین دارند و در ادای حقشان کوتاهی شده است و از طرفی نقش الگویی ایشان نیز اقتضا میکند که به بررسی ویژگی های این شخصیت شاخص پرداخته شود. بدین ترتیب مقام ویژه ایشان را در منابع اسلامی چون قرآن، روایات و سایر منابع جستجو نموده و دریافتیم شخصیت و جایگاه این بانوی گرامی در هیچ منبعی از قلم نیفتاده و به طرق مختلف به آن اشاره شده است، لذا می توان با الگو قرار دادن ایشان در زندگی به هدف مورد نظر اسلام که رسیدن به سعادت انسان هاست نزدیک تر شد و از این بررسی منابع و کشف ویژگی های حضرت خدیجه (س) تا حدی می تواند از حقی که ایشان بر گردن مسلمانان دارند بکاهد.

منابع

- قرآن کریم.
- مفاتیح الجنان.
- ۱. ابن ابی الحدید، (بی تا)، شرح نهج البلاغه، نشر مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی.
- ۲. ابن اثیر، علی بن محمد، (بی تا)، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، نشر اسماعیلیان.
- ۳. ابن الجوزی، ابوالفرج، (بی تا)، المنتظم فی تاریخ الأمم و الملوک، نشر دارالکتب العلمیه.
- ۴. ابن سعد، (بی تا)، طبقات الکبری، بیروت: نشر دارصادر.

۵. ابن کثیر، ابوالفداء، (۱۴۱۹)، تفسیر ابن کثیر، بیروت: نشر دارالکتب العلمیه.
۶. ابن کثیر، ابوالفداء، (بی تا)، البدایه و النهایه، بیروت: دار احیاء تراث العربی.
۷. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴هـ)، لسان العرب، بیروت: نشر دار صادر.
۸. احمد بن حنبل، (۱۴۱۶)، مسند احمد بن حنبل، قاهره: نشر دارالحديث.
۹. اربیلی، ابی الحسن ابی الفتح، (بی تا)، کشف الغمّه فی معرفه الائمه، بیروت: نشر دارالاضواء.
۱۰. اصفهانی، ابی الفرج، (۱۳۸۵)، مقاتل الطالبین، قم: نشر مؤسسه دارالکتاب للطباعه و النشر.
۱۱. حسنی همدانی، محمد، (۱۳۸۰)، انوار درخشان، نشر تهران.
۱۲. زمخشری، ابوالقاسم محمود بن عمر، (۱۴۰۷هـ)، تفسیر الکشاف، بیروت: نشر دارالکتاب العربی.
۱۳. طبری، عمادالدین، (۱۳۸۳)، بشاره المصطفی لشيعه المرتضى، نجف: نشر مکتبه الحیدریه.
۱۴. فرحزاد، حبیب الله، (۱۳۹۹)، خدیجه علیها السلام بانوی بزرگ اسلام، قم: نشر طوبای محبت.
۱۵. قشیری نیشابوری، مسلم بن الحجاج، (بی تا) صحیح مسلم، بیروت: نشر دار احیاء تراث عربی.
۱۶. مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳هـ)، بحار الانوار، نشر مؤسسه الوفاء.
۱۷. محدث قمی، عباس، (بی تا)، سفینه البحار و المدینه الحکم، نشر اسوه.
۱۸. محلاتی، ذبیح الله، (۱۳۲۹)، ریاحین الشریعه، نشر دارالکتب الاسلامیه.
۱۹. معارف، مجید، (۱۳۹۵)، تاریخ عمومی حدیث، نشر کویر.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه.
۲۱. یعقوبی، احمد بن اسحاق، (بی تا)، تاریخ یعقوبی، نشر دار صادر.